

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Холод Інни Володимирівни

«Лексико-синтаксичний повтор у мові сучасної української преси: структура та прагмалінгвістичні функції»(Вінниця, 2021. 209 с.),

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань «Гуманітарні науки» зі спеціальності «035 Філологія»

до спеціалізованої вченої ради ДФ 32.051.014

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сучасний етап розвитку лінгвоукраїністики характеризують дослідження, які інтегрують здобутки багатьох наукових парадигм із метою комплексного аналізу мовних одиниць і явищ, глибокого їхнього осмислення й ґрунтовного опису. На сьогодні науковці передусім звертають увагу на системну організацію текстових структур, образні мовні засоби, їхнє місце в тексті, особливості функціонування. За останні десятиліття помітно зросло наукове зацікавлення стилістичними прийомами, які використовують як спосіб логічного й семантичного виділення окремих елементів тексту, його впорядкування. До праць такого зразка належить дисертаційна робота І. В. Холод «Лексико-синтаксичний повтор у мові сучасної української преси: структура та прагмалінгвістичні функції», що являє собою цілісне дослідження категорії повтору як засобу індивідуально-авторського естетичного й емоційного освоєння дійсності.

Повтор як мовна універсалія по-різному потрактований в українському та зарубіжному мовознавстві, що й зумовлює актуальність його дослідження як особливої лексико-синтаксичної одиниці. Аналізу повтору присвячені дослідження В. Аннушкіна, Л. Артемової, О. Бекетової, В. Волкер, Ю. Волянської, Н. Головкиної, Д. Дешейс, А. Жолковського, Н. Івкової, А. Коваль, Л. Кулешової, Е. Маліновського, С. Парадіс, Л. Перрін, Л. Пришляк, І. Соколової, Л. Солодки, З. Чапіги, Н. Черемісіної, Ю. Щеглова та ін. Незважаючи на такий потужний науковий доробок, питання аналізу лексико-синтаксичного повтору остаточно не розв'язані, оскільки на кожному етапі наукового пізнання постають все нові й нові горизонти його дослідження. Саме в такому аспекті й виконана рецензована дисертація, спрямована на дослідження повтору як одного із засобів експресивізації, смислової актуалізації та певної стилістичної орнаменталізації медіадискурсу.

Важливість лінгвістичного вивчення газетних текстів є очевидною, оскільки, попри потужний розвиток таких засобів масової комунікації, як радіо й телебачення, газетний дискурс продовжує посідати важливе місце

в житті сучасного суспільства. Наразі існують необмежені можливості спілкування та передавання інформації. Будь-які події, що відбуваються сьогодні у світі, завтра стануть загальним надбанням завдяки роботі ЗМІ. Можна з упевненістю говорити, що сучасна людина не уявляє свого життя без користування всесвітньою інформаційною системою, саме тому постає потреба в якісному дослідженні мови газетних публікацій, зокрема й специфіки функціонування лексико-семантичного повтору у власне контекстах української преси.

Сучасні наукові студії з питань вивчення повтору – багаті, різнопланові й досить дискусійні. Тому особливо наголошуємо, що авторка аналізованої дисертації обрала власний шлях пошуку, зосередивши творчі зусилля на розв'язання поставлених у роботі завдань. Цьому посприяв передусім належний рівень її ерудиції, що прислужилося для розкриття критеріїв, за якими класифікують повтор серед інших синтаксичних одиниць; визначення структурних і семантичних різновидів лексичного повтору в мові сучасної української преси; з'ясування специфіки синтаксичного повтору в системі різнорівневих повторів газетної мови; виявлення основних тенденцій актуалізації лексико-синтаксичного повтору та визначення чинників, що зумовлюють їх; окреслення прагмалінгвістичних функцій лексико-синтаксичного повтору в мовній організації газетного тексту. У цьому, безсумнівно, і полягає новизна пропонованого дослідження та істотний особистий внесок Ірини Володимирівни.

Усі аспекти наукового пошуку логічно пов'язані й наочно демонструють досягнення поставленої мети й реалізацію завдань. Робота має глибоке теоретичне підґрунтя, презентує ефективний методологічний інструментарій, вдало дібраний ілюстративний матеріал та належно апробовані результати дослідження. І. В. Холод ретельно опрацювала наукову літературу з досліджуваної проблематики (185 найменувань), що дало їй змогу зробити ґрунтовний огляд підходів до аналізу лексико-семантичного повтору в мові сучасної української преси, фахово збалансувати деякі дискусійні питання. Як позитивний момент відзначаємо належний ступінь апробації результатів роботи, до чого дисертантка апелює, покликаючись у висновках до розділів на опубліковані статті й презентуючи участь у міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Наукова новизна, теоретична і практична цінність рецензованої праці не викликають сумнівів та сприятимуть розв'язанню важливих проблем теоретичної граматики.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження повтору як засобу актуалізації змісту сучасних українських газетних публікацій»** викладено основні аспекти теоретичного осмислення категорії повтору в сучасному

мовознавстві, зацентровано увагу на висвітленні основних підходів до вивчення повтору в лінгвістиці загалом, а також у газетному дискурсі зокрема.

Аналізуючи сучасні українські газетні публікації, авторка вдало порушує питання щодо їх місця в системі сучасних наукових досліджень у галузі філології, окреслює основні структурні елементи газетних текстів (основні й факультативні), аналізує типові ознаки їхньої жанрової специфіки, переконливо обстоюючи позицію щодо необхідності вживання лексичних повторів у газетному дискурсі з певною прагмастилістичною метою, змодельованою автором (с. 36, 38).

Становлення теорії повтору простежено на матеріалі потужної теоретичної бази, значну частку якої репрезентують українські граматичні праці ХХ – ХХІ ст. Дисертантка широко залучає до аналізу праці зарубіжних мовознавців – не лише російських, а й західноєвропейських, що актуально з огляду на сучасні тенденції інтеграції України в європейський науковий простір.

Заслуговує поцінування намагання дисертантки подати глибокий аналітичний огляд теоретичних засад дослідження повтору, докладний аналіз наукових підходів до тлумачення його специфіки. Інна Володимирівна наголошує на пріоритетності комплексного студіювання категорії повтору, уточнює його класифікаційні ознаки, обґрунтовує сутність лексико-синтаксичного повтору, з'ясовує його місце в системі повторів речення.

У другому розділі «**Структурно-семантичні характеристики лексико-синтаксичного повтору в мові сучасної української преси**» докладно схарактеризовано структурну й семантичну класифікацію повтору, ґрунтовану на текстах української преси. Аналізуючи низку семантичних засобів вираження лексичного повтору, дослідниця слушно розподіляє його на дві групи – з однаковим значенням повторюваних лексем (тотожний і парадигматичний) (с. 55–56), із різним значенням повторюваних лексем (синонімічний і антонімічний) (с. 56).

Заслуговує на увагу п. 2.2. «Синтаксичний повтор у системі різнорівневих повторів», присвячений активному використанню в пресі синтаксичних конструкцій із повтором, які мають специфічне семантико-стилістичне забарвлення. Як лінгвістичний феномен репрезентовані синтаксичні одиниці потребують докладного вивчення задля влучного використання в ролі стилістичних засобів мови. На нашу думку, дисертантка успішно розв'язала це завдання, покликаючись на наукові студії відомих сучасних граматистів (К. Городенської, А. Загнітка, Н. Іваницької, О. Межова, М. Мірченка, М. Плющ). І. Холод докладно досліджує синтаксичні конструкції з повтором субстанціальної й предикативної синтаксем, із повтором

обставинних та атрибутивних поширювачів, а також експресивні синтаксичні структури з повтором простих речень. Авторка не лише подає види повторів на різних синтаксичних рівнях, а й аналізує їхні семантичні варіанти та функційне призначення (с. 92; с. 98, с. 104, с. 110).

Залежно від виду й валентності предикатної синтаксеми Інна Володимирівна виокремлює п'ять видів субстанціальних відношень і відповідних синтаксем (суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні й локативні). Значно розширено уявлення про аналізовані одинці завдяки докладному описові семантичних варіантів об'єктної синтаксеми: об'єкт дії, об'єкт якісної ознаки, об'єкт процесу, об'єкт стану, об'єкт локативного предиката дії (с. 94–96).

Наукову вагу має опис синтаксичних структур із повтором предикатної синтаксеми (первинні і вторинні). Здобувачка подає вичерпаний перелік диференційних ознак репрезентованих конструкцій, покласифіковує їх за семантичними критеріями, зокрема виділяє шість типів первинних повторюваних предикатних синтаксем: предикати дії, предикати процесу, предикати стану, предикати якості, локативні предикати, предикати кількості (с. 98–104) і сім типів вторинних повторюваних предикативних синтаксем з обставинними поширювачами (часу, мети, причини, способу дії, умови, допусту, міри й ступеня) (с. 104–108).

Переконливим є міркування щодо активного використання в мові сучасної української преси експресивного повтору простих речень. Завдяки значному фактологічному матеріалу п. Інна аргументовано доводить, що найпоширенішим видом повтору простих речень у досліджуваних текстах є тотожний, рідше □ синонімічний (зокрема, синтаксична синонімія) та антонімічний повтори і зрідка – ампліфікація (с. 112–115).

Наукову новизну дисертаційної роботи увиразнює окреслення авторкою прагмалінгвістичних функцій лексико-синтаксичного повтору, до яких вона зараховує актуалізаційну, конкретизаційну, посилювальну, власне репрезентативну, експресивну, волюнтативну, апелятивну, акцентуаційну, терапевтичну, експозитивну, декларативну, корегувальну, стверджувальну функції, простежує їхню активність у текстах українських газет з опертям на частоту функціонування, що відбивають виражені у відсотковій формі показники (с. 206).

Третій розділ **«Лінгвостилістичні особливості функціонування лексико-синтаксичного повтору в мові сучасних українських газет»** присвячений аналізу різновидів лексико-синтаксичного повтору в мові сучасної української преси. П. Холод дефінує лексико-синтаксичний повтор як засіб формування різних стилістичних фігур, які відрізняються за структурою,

місцем розташування повторюваних елементів у тексті або мовленнєвому сегменті (анафора, епіфора, симплока, анадиплозис, хіазм) і зумовлені функціонально-семантичним навантаженням (ампліфікація, антитеза) (с. 129). Авторка ґрунтовно описує різновиди лексико-синтаксичного повтору, окреслює їхню позицію в реченні, структурні особливості, граматичне вираження, прагмалінгвістичні функції.

Аналіз конструкцій із анафоричним повтором дав підстави І. Холод констатувати, що зазначені одиниці є потужним засобом семантичної зв'язності тексту, а також виявити тенденцію до поєднання в одному контексті кількох видів повтору, зокрема анафори із синтаксичним паралелізмом, пор.: *Україна не там, де стоять нині наші Збройні сили. Україна там, де говорять і пишуть українською мовою. Нехай не всюди, нехай лише офіційно, але говорять і пишуть* (Цікава газета на вихідні, 16.07.2020, с. 3), а також із симплокою, пор.: *Тримати перо так само відповідально, як тримати хрест і кадило, бо Слово – у Бога і Слово було Божим* (Літературна Україна, 02.02.2017, с. 11) й омонімічною грою слів, пор.: *Кохання – це справді океан, за висловом Івана Франка, що манить і потопляє водночас. Кохання – це така ж золота ноша цієї Лілії Золотоноші, що їй кинути не можеш, хіба що обезсилієш – постарієш, і нести важко: ну і скільки вже можна?* (Літературна Україна, 02.03.2017, с. 15) (с. 138–142).

Позитивної оцінки заслуговує розгляд семантико-синтаксичної специфіки таких стилістичних фігур, як епіформа, анадиплозис, ампліфікація, хіазм і антитеза. П. Інна обґрунтовує закономірності їхнього функціонування, аналізує частотність уживання в газетному дискурсі, з'ясовує граматичні і стилістичні особливості. Нам імponує ретельність здобувачки в дослідженні вказаних одиниць □ для підкреслення міркувань вона використовує ілюстративний метод (схеми, таблиці) (с. 203–205) та метод кількісних підрахунків (с. 206–209).

Висновки до дослідження розлогі, відзначені структурованістю формулювань, логічно впливають із проведеного аналізу, чітко відповідають поставленим завданням і проблематиці дисертації.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Відзначаючи актуальність і перспективність дослідження І. В. Холод, аргументованість висунутих у ній наукових засад, комплексний характер і ґрунтовність аналізу лексико-семантичного повтору в мові сучасної української преси, важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків, хочемо висловити окремі міркування й побажання, які мають переважно дискусійний чи рекомендаційний характер.

1. Аналізуючи лексико-синтаксичний повтор у мові сучасної української преси, Інна Володимирівна виокремлює низку стилістичних фігур, які є основним прийомом побудови повтору: анафору, епіфору, симплоку, анадиплосис, ампліфікацію, хіазм, антитезу. Дехто з дослідників експресивного синтаксису уналежнює до лексичного повтору таку стилістичну фігуру, як анадиплосис (Вовок А. В. Експресивний синтаксис у системі ідіостиллю письменника (на матеріалі «Щоденників» О. Гончара), 2020. 182 с.; Hermann-Ruess A. Emotionale Rhetorik: Mit Worten begeistern, beeindrucken, berühren. Offenbach: GABAL Verlag GmbH, 2014. 438 p.). Чи вважає Інна Володимирівна зазначену стилістичну фігуру різновидом лексичного повтору? Чи поширений цей різновид у газетному дискурсі?

2. Також хотілося б почути від дисертантки, чи простежувала вона вияви синкретизму, досліджуючи стилістичні фігури, які є основним прийомом побудови лексико-синтаксичного повтору? Якщо конструкціям із повтором властивий взаємоперехід, то яким саме він найбільш притаманний?

3. На с. 109 здобувачка наводить приклад повторюваної атрибутивної синтаксеми, що виконує функцію уточнення, пор.: *Чи відбулася вона [атестація – І. Х.] в цьому регіоні, чи пройшли її ось **ці**, саме ці поліцейські, які зараз когось побили, вбили, взяли хабар, призначені на важливу посаду тощо* (Дзеркало тижня, 17–23.09.2016, с. 3). У граматиці синтаксичні одиниці з пояснювальним компонентом ранжують на власне-пояснювальні, конкретизувальні й уточнювальні. Ознакою конкретизувальних конструкцій є звуження, конкретизація обсягу другого компонента щодо першого (який має невиразне значення), а також маркованість сполучником *a same (same)* та/ або інтонацію попередження, пор.: *Такі випадки траплялись і закінчувались **трагедією, а саме травмами і навіть смертю*** (Урядовий кур'єр, 23.11.2019). Цікаво почути міркування Ініні Володимирівни щодо співвідношення повторюваних атрибутивних синтаксем (із значенням уточнення) й пояснювальних конструкцій (із конкретизувальним / уточнювальним значенням).

Висловлені міркування не впливають на високу позитивну оцінку дисертаційної роботи І. Холод і переважно мають рекомендаційний характер, що скеровано передусім на перспективи подальшого дослідження.

Загальний рівень дисертаційної роботи І. Холод уважаємо таким, що засвідчує глибину й усебічну обізнаність авторки у відповідній науковій проблематиці, зумовлюючи теоретичну та практичну переконливість наведених у дисертації міркувань.

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що дисертація Інни Володимирівни Холод «*Лексико-синтаксичний повтор у мові сучасної*

української преси: структура та прагмалінгвістичні функції» □ цілісне, науково виважене, завершене дослідження, яке відповідає вимогам МОН України, а Інна Володимирівна Холод заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань «Гуманітарні науки» зі спеціальності «035 Філологія».

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент, доцент
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії
Національної гвардії України

Ольга НОВІКОВА

Підпис О. О. Новікової засвідчую
Заступник начальника Національної академії
Національної гвардії України

Сергій МАРТИНЕНКО

18.09.2021 р.